

Motion till riksdagen

1989/90:Ju814

av Jerry Martinger m.fl. (m)

Ungdomsbrottsligheten

Inledning

Många brott begås av unga människor. År 1988 svarade ungdomar i åldern 15–24 år för inte mindre än 39 procent av alla brott. Särskilt när det gäller olika former av tillgreppsbrott är ungdomar gärningsmän. 61 procent av kända gärningsmän vid inbrott är i åldern 15–24 år medan 35 procent är 19 år eller yngre. Det är också vanligen unga personer som förövar biltillgrepp. Av de som 1988 misstänktes för fullbordade biltillgrepp var 66 procent i åldern 15–24 år, 40 procent 19 år eller yngre och 21 procent i åldern 15–17 år.

Även när det gäller våldsbrott dominerar yngre personer starkt bland gärningsmännen. 40 procent av de personer som 1988 misstänktes för misshandel var i åldern 15–24 år.

Skadegörelse är också ett typiskt ungdomsbrott. 39 procent av de som 1988 lagfördes för skadegörelse var i åldern 15–20 år.

En undersökning om brott som gjorts hos en ålderskull stockholmare födda år 1953 (Projekt Metropolit) visar att det finns en topp för brottslighet någonstans i åldersintervallet 15–17 år. Fördelningen varierar dock mellan olika slags brott. Exempelvis hittar man en topp för stöld och skadegörelse vid 15 år. För våldsbrott ligger toppen vid 19 år.

Vid ett seminarium som förra året anordnades av försäkringsbolaget WASA konstaterades att ungdomsbrottsligheten kostar enbart försäkrings-tagarna i Sverige 1 800 miljoner kronor varje år.

Stockholmsregionen särskilt drabbad

Brottsutvecklingen i stockholmsregionen är särskilt oroande. Drygt en fjärdedel av alla brott i vårt land begås i detta område. Många stockholmsungdomar har utvecklat en omfattande vanebrottslighet och ingår nu i den organiserade brottsligheten.

Inom polisen räknar man med att det bara i Stockholms city finns ett femtiotal pojkar i åldern 14–16 år som lever på stölder. De står i kontakt med hälare, av vilka de får sina stöldupdrag.

Situationen har försämrats kraftigt sedan början av 1980-talet. Vid den tiden tilläts inga större gäng att samlas i Stockholms city. Polisen var alltid där och skingrade dem. Man körde hem alla under 15 år och störde effektivt

narkotikahandeln. Som förstärkning till de civila poliserna fanns alltid uniformerade poliser på plats, vilket förebyggde brott.

Idag kan stora gäng samlas ostört. 13–14-åringar vistas på Sergels torg flera veckor i sträck utan att någon reagerar. Narkotikahandel och annan brottslighet sker öppet och någon uniformerad polis syns överhuvudtaget inte till. Ungdomsgången håller på att ta över i Stockholms city.

Den socialdemokratiska kriminalpolitiken är alltför släpphänt

Brottsligheten i ett samhälle kan inte ses isolerad från andra företeelser. Att unga människor överträder lagar har samband med det allmänna klimat som råder i samhället.

I Sverige har sedan en följd av år den enskildes rätt att själv bestämma över sin och sina närmastes livssituation begränsats. Den enskildes personliga ansvar för sina handlingar har nedtonats. Familjens stora betydelse när det gäller att till unga människor förmedla normer, bland annat beträffande respekt för andras liv och egendom, har undervärderats. Skolans betydelse när det gäller fostran av ungdomar har underskattats. Människors ansvar för sina egna handlingar har begränsats. Detta gäller inte minst på det kriminalpolitiska området.

Det sagda har bland annat lett till att föräldrar och lärare tvekat att sätta upp gränser för vad unga får göra och vad som är oacceptabelt. Det har också resulterat i att vuxna i allmänhet dragit sig för att inskrida om unga människor "levt bus" eller till och med begått olagliga handlingar.

Många unga har lämnats utan den vägledning som de i själva verket önskat få. Tillspetsat kan sägas att de övergivits av den äldre generationen genom att denna försummat att ge dem de etiska riktlinjer som behövs i varje samhälle.

Den kriminalpolitik som förts av den socialdemokratiska regeringen har ofta utformats som om brott har samband med allt utom brottslingens ansvar för sina egna handlingar.

I socialdemokratiens Sverige har uttrycket lag och rätt i många avseenden förlorat sin betydelse. Det förhållandet att hårt kriminellt belastade ungdomar som "straff" – med betalning – får en sexmånaders segeltur, som avslutas med vistelse på en semesterö i södern, är ett upprörande exempel på den släpphänta politik som socialdemokraterna bär ett särskilt ansvar för. Det är en politik där brottslingen betyder mer än offret och där lagöverträdaren slipper påföljder och till och med belönas. Socialdemokratisk kriminalpolitik har fört Sverige till gränsen för att kallas ett laglöst samhälle.

Seglatsen med de så kallade värstingarna utgör ett grundskott mot den allmänna rättskänslan i vårt land. I själva verket är det fråga om ett dubbelt svek. Det är ett svek mot dem som tror på lag och rätt, men det är också ett svek mot de unga brottslingar som fått uppfattningen att de utan risk för ingripande från samhällets sida kan fortsätta att begå nya brott.

Nu måste det bli ett slut på den släpphänta politiken. Det krävs fasta normer för vad som är tillåtet och otillåtet i samhället. Överträdelser får inte tolereras. Det måste bli möjligt att ingripa snabbare och stramare mot unga

brottslingar. Vi behöver en helt ny lagstiftning ävensom andra resurser för att minska ungdomsbrottsligheten. Unga människor som begår brott skall möta en skarp reaktion och återföras till ett laglydigt liv.

Det behövs ett nytänkande i vårt land. Politiska beslut måste utgå ifrån att det är värdefullt med självständiga individer, som har ansvar för sina egna handlingar och som känner respekt för medmänniskors liv och egendom.

Dagens ungdomsbrottslingar – morgondagens vanebrottslingar

En liten grupp kriminellt belastade personer svarar för en oproportionerligt stor andel av begångna brott. Omkring 3 procent av alla misstänkta, det vill säga 2 500 personer, står för nära 40 procent av det totala antalet uppklarade brott.

När det gäller exempelvis bostadsinbrott, bilstölder och stölder från eller ur motorfordon visar olika kriminologiska undersökningar att ungefär tre fjärdedelar av samtliga brott begås av cirka 8 000 personer. En promille av totalbefolkningen svarar alltså för 75 procent av brottsvolymen.

I skriften "Om offentlig och privat kriminalpolitik", som utgivits av Brottsförebyggande rådet (BRÅ), har författaren, Leif G W Persson, gjort ett försök att teckna en bild av den typiske vaneförbrytaren. Denne, som Persson valt att kalla Patrik, är 25 år och är i polisregistret noterad för drygt 200 brott, varav 60 bostadsinbrott. Eftersom så få brott klaras upp är Patriks verkliga brottslighet dock betydligt högre. Troligen har han begått 400 eller 500 bostadsinbrott. Sammantaget kan man anta att Patrik har begått omkring 10 000 brott.

Kostnaden för denna brottslighet uppskattar Persson till cirka 5 miljoner kronor. Men därtill skall läggas cirka 11 miljoner kronor, som avser kostnader för fosterhem, barn- och ungdomshem, behandlingshem, fängelser, sjukhus, öppenvård, övrig socialvård, polis, åklagare, domstolar samt andra myndigheter.

Man måste tyvärr utgå ifrån att många ungdomsbrottslingar följer en bana som liknar Patriks. Det har framgått av flera kriminologiska undersökningar att det sannolikt är många som under sin brottsliga bana blir sprutnarkomaner och dör tämligen unga. Under sin brottsaktiva tid kommer de att leva ett liv i misär. De kommer att belasta samhället med stora kostnader och de kommer att åsamka ett stort antal brottsoffer lidande.

Brott måste följas av en reaktion från samhällets sida

Det är väsentligt att den som bryter mot lagen blir föremål för en reaktion från samhällets sida. Om reaktionen uteblir förlorar lagarna sin trovärdighet och respekten för rättsväsendet urholkas.

Reaktionen är särskilt viktig när det gäller unga människor. För det första svarar dessa för en stor del av brottsligheten. För det andra har ungdomar i allmänhet outvecklade rättsbegrepp, varför det är väsentligt att samhället ger klara normer och konsekventa handlingsmönster.

De unga måste snabbt få en reaktion från samhällets sida när de begått ett brott, även om det är fråga om en mindre forseelse. Ungdomarna är många

gångar medvetna om att de har gjort fel och väntar på en reaktion. Uteblir denna eller visar samhället en överdrivet förstående attityd till den unges beteende, fortsätter den unge att begå brott och riskerar att så småningom hamna i ännu allvarligare kriminalitet. Av den anledningen gör vi ungdomarna en björntjänst när vi har generösa regler om åtalsunderlåtelse och rapporteftergift.

Den flitiga användningen av institutet åtalsunderlåtelse är en av orsakerna till den ökade brottsligheten. De stora möjligheter som idag finns att få åtalsunderlåtelse kan ju knappast utgöra någon särskilt avskräckande faktor för den som överväger att t ex göra ett inbrott. I många fall fungerar åtalsunderlåtelsen som ett rent klartecken till nya brott.

Såsom lagen är utformad idag premieras dessutom de mest brottsaktiva. Åtalsunderlåtelse kan nämligen ges bl a för brott som begås innan en person dömts eller avtjänat straff för ett tidigare brott om påföljden kan förväntas bli oförändrad. Exempelvis kan en person som väntar på rättegång för en eller flera grova stölder i allmänhet under väntetiden begå flera butikssnatterier utan att dessa föranleder någon extra påföljd. En stor mängd brott i vårt land resulterar därför inte i någon särskild påföljd för de skyldiga.

Praxis när det gäller åtalsunderlåtelse har också rubbat en av rättssamhällets viktigaste grundprinciper, nämligen att lagarnas tillämpning skall kunna förutses av den enskilde medborgaren. Den som står i begrepp att begå ett brott skall i princip ha klart för sig vilken påföljd samhället kommer att utdöma om brottet upptäcks. Med de numera mycket långtgående inskränkningarna i åtalsreglerna är detta inte längre fallet.

Även rollfördelningen mellan åklagare och domstolar har rubbats. Genom att åtalsunderlåtelse numera kan ges även när det kan antas att påföljden vid åtal skulle bli villkorlig dom kommer en allt större del av de mål som tidigare hamnade i domstol att i fortsättningen handläggas av åklagare.

Detta är beklagligt, eftersom lagföring inför domstol torde ha stor betydelse ur såväl individualpreventiv som allmänpreventiv synpunkt, även om till exempel villkorlig dom skulle ådömas. Genom domstolsförfarandets ofentlighet och själva rättegångens utformning får inte bara den åtalade utan även allmänheten klart för sig att samhället ser allvarligt på det begångna brottet.

Enligt vår mening skall möjligheterna till åtalsunderlåtelse och rapporteftergift finnas kvar, men användningen av dessa institut måste begränsas kraftigt.

Polisens resurser måste ökas

Den kris som idag råder inom polisen i Sverige beror i första hand på att det alltsedan socialdemokraterna återkom till makten 1982 rekryteras alltför få nya poliser. Nedrustningen av den svenska polisen är en av de främsta orsakerna till att ungdomsproblemen förvärrats under 1980-talet.

Den försämring av polisens resurser som ägt rum under de senaste åren har minskat upptäcktsrisken och därmed också bestraffningsrisken, vilket i sin tur ökat benägenheten att begå brott. Bristen på poliser har fått förödande konsekvenser för i synnerhet många unga lagöverträdare, eftersom

dessa utan hinder kunnat fortsätta att begå brott, varigenom de slutligen fastnat i allvarlig kriminalitet.

Regeringen har i 1990 års budgetproposition föreslagit att 800 nya poliser skall utbildas under kommande budgetår. Detta kommer emellertid inte att leda till några omedelbara förbättringar, eftersom det tar tre år att utbilda en polisman. Den låga nyutbildningen av poliser under tidigare år innebär att det även under de närmaste åren kommer att saknas personal som kan ersätta dem som avgår på grund av pension etc.

Utöver de i budgetpropositionen föreslagna 800 polisaspiranterna bör därför 600 administrativa befattningshavare nyanställas. Många av de uppgifter som idag utförs av polismän kan nämligen likaväl utföras av administrativ personal, varför man kan få fler polismän till yttre tjänst genom att anställa fler administrativa tjänstemän. En sådan förstärkning skulle, till skillnad från ökad antagning av aspiranter, dessutom ge omedelbar effekt.

De skador som 1980-talets minskade polisresurser har tillfogat polisens organisation, trovärdigheten till polisens arbete och rättssamhället i stort kommer emellertid trots dessa åtgärder sannolikt att bestå under hela den resterande delen av detta århundrade. Rikspolisstyrelsen har konstaterat att även om antagningen nu höjs till 800 aspiranter så kommer det att finnas vakanser långt in på 1990-talet. Det är därför nödvändigt att nyrekryteringen av poliser hålls på en hög nivå under lång tid framöver.

Vi gör den bedömningen att det bara i polisdistrikten i Stockholms län (inkl Stockholms pd) skulle behövas minst 1 500 nya poliser. Med en sådan ökning av stockholmspolisens resurser skulle man exempelvis kunna placera ut de kvarterspoliser som dragits in, men som så väl behövs i människors närhet. Man skulle också kunna återupprätta och bygga ut den organisation med gatulangningsgrupper som tidigare fanns och som var ett av de viktigaste medlen i kampen mot narkotikan. I flera vaktdistrikt saknas numera dessa grupper helt, medan de i andra distrikt är kraftigt underbemannade. Orsaken är naturligtvis att personalminskningarna tvingat polisen att prioritera utryckningstjänsten och bemanningen av polisstationerna.

Lagöverträdare under 15 år måste registreras

Det finns många tecken som tyder på att brottsligheten under de senaste åren sträckt sig allt längre ned i åldrarna. Ungdomar under 15 år gör sig numera skyldiga till en stor mängd brott, inte minst stöld, misshandel och skadegörelse.

Det är emellertid inte tillåtet för polisen att registrera lagöverträdare under 15 år. När sådana personer begår upprepade brott saknas därför oftast uppgifter om deras tidigare brott, brottskamrater, förhållare, föräldrar och kontaktmän. Detta försvårar polisens arbete och minskar möjligheterna till effektiv brottsbekämpning.

Det är därför väsentligt att polisen ges laglig möjlighet att registrera ungdomar under 15 år som varit inblandade i brottslig verksamhet. Uppgifterna skall givetvis vara sekretesskyddade.

Om polisen ges tillstånd att registrera lagöverträdare under 15 år skulle det också bli möjligt att upprätta statistik över brott som begåtts av ungdomar under 15 år. Någon sådan statistik existerar inte idag, vilket är en klar nackdel när man diskuterar åtgärder mot ungdomsbrottsligheten. Om man inte känner till omfattningen av brottsligheten är det givetvis svårt att vidta rätt åtgärder.

Brott som begåtts av ungdomar måste utredas snabbare

Enligt gällande lag skall domstol behandla brottmål gällande unga lagöverträdare inom 14 dagar från det att åtal väckts. När det gäller förundersökningen finns emellertid ingen tidsgräns. Då gäller endast ett allmänt krav på att utredningen skall bedrivas skyndsamt. Detta innebär att polisutredningen i praktiken kan pågå under tämligen lång tid samtidigt som många unga hinner fastna i kriminalitet.

Då det är särskilt angeläget med snabb handläggning när det gäller ungdomar hör någon form av tidsgräns införas även när det gäller förundersökningen i ungdomsmål. Målsättningen bör vara att förundersökningen skall vara avslutad inom en månad från brottet om gärningsmannen är under 21 år.

Jourdomstolar för unga brottslingar bör införas på försök

Jourdomstolar för unga brottslingar bör införas på försök. Sådana domstolar skulle beträffande vissa typer av brott kunna medföra att reaktionen följde praktiskt taget i direkt anslutning till brottet. Jourdomstolar för unga skulle lätt kunna utvecklas ur den basorganisation som tillskapats i syfte att under jourtid handlägga häktningsfrågor.

Vården på § 12-hemmen måste förbättras

Enligt 12 § lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga kan de ungdomar som "behöver stå under särskilt noggrann tillsyn" intas på särskilda hem, så kallade § 12-hem. Dessa hem, som tidigare kallades ungdomsvårdsskolor, fungerar emellertid inte på ett tillfredsställande sätt. Bland andra justitieombudsmannen Tor Sverne har riktat stark kritik mot hemmens sätt att fungera efter den omorganisation som ägde rum 1983 och som bland annat innebar att huvudmannaskapet för hemmen övergick från staten till landstingskommuner och primärkommuner.

Då det är fråga om förhållandevis få personer som är i behov av den kvalificerade vård som hemmen är avsedda att ge, har det visat sig lämpligast att koncentrera resurserna och ha ett centralt intagningsförfarande. Huvudmannaskapet för hemmen bör därför återföras till staten.

Den unges vistelse på låsbar enhet bör också förlängas till längre tid än de två månader som gäller enligt huvudregeln idag. Därigenom förhindras att de unga avviker innan man hunnit motivera dem till ordnad livsföring. Även eftervården måste förbättras.

Beträffande ungdomar över 15 år som dömts av domstol för brott bör en särlösning införas. Det är lämpligt att dessa ungdomar omhändertas på särskilda ungdomsvårdskolor som ligger under kriminalvårdsstyrelsen. Styrelsen har för öredanansvaret för den verksamhet som sker i frivårdsorganisationen. Det är därför logiskt att låta kriminalvårdsstyrelsen vara ansvarig för driften av dessa skolor, eftersom det är fråga om en av domstol utdömd påföljd för brott. De vidgade möjligheterna att utnyttja låsbara enheter skall givetvis finnas även för dessa skolor.

Inrättandet av denna typ av skolor kommer att rädda många unga människor från ett liv i misär. Vidare kommer brottsligheten att minska genom att de mest belastade omhändertas. De kommer därmed att förhindras att begå ytterligare brott och inte längre – så som idag är fallet – utgöra drivande krafter i ungdomsgången. Dessutom kommer skolorna att få en allmänpreventiv effekt på ungdomar som överväger att begå brott. Skolorna kommer så att säga att ge straff och vård samtidigt.

Stopp för så kallad utstraffning från § 12-hem

Inte så sällan har det hänt att gravt brottsbelastade unga människor som omhändertagits och placerats på § 12-hem får lämna hemmet efter kort tid eftersom de varit alltför svårhanterliga och våldsamma. Det har hänt att ungdomar redan efter någon dag blivit utskrivna från hemmen. Detta är givetvis oacceptabelt.

Om en ung människa placerats på ett § 12-hem skall denna vistelse självfallet inte avbrytas bara därför att den unge fortsätter att begå brott, till exempel hotar personal eller slår sönder inredning på hemmet. Tvärtom visar ju sådana handlingar att behovet av vistelse på § 12-hem är väl motiverat. Nuvarande möjlighet till utskrivning av sådana ungdomar bör upphävas.

De sociala myndigheterna måste ges större möjligheter till ingripande mot unga

De sociala myndigheternas möjligheter att ingripa mot ungdomar som gjort sig skyldiga till brott eller som påbörjat missbruk måste stärkas. Myndigheterna måste i större utsträckning kunna vidta åtgärder även om det sker mot den unges vilja. Det bör exempelvis bli möjligt att utfärda förbud för den unge att vistas i vissa miljöer. Den unge bör också kunna föreläggas att lämna urinprov för kontroll av att till exempel ett tidigare narkotikamissbruk inte fortsätter.

Begränsa restriktionerna för att döma 18–21-åringar till fängelse

Enligt 30 kapitlet 5 § brottsbalken finns vissa restriktioner då det gäller att döma yngre människor till fängelse. Regeln lyder enligt följande.

För brott någon begått innan han fyllt arton år får rätten döma till fängelse endast om det finns synnerliga skäl. För brott som någon begått efter det att han fyllt arton men innan han fyllt tjuugoett år får rätten döma till fängelse endast om det med hänsyn till gärningens straffvärde eller annars finns särskilda skäl för det.

Det är befogat med inskränkningar då det är fråga om att döma personer under 18 år till fängelse. Enligt vår mening saknas emellertid anledning att ha nämnda begränsning för 18–21-åringar. Här bör man kunna säga att den som är 18 år och myndig bör svara för sina handlingar fullt ut. Någon särreglering för denna kategori bör således inte finnas.

Sedan är det en annan sak att de straff som ådöms 18–21-åringar i vissa fall likväl kommer att vara mildare än straffen för äldre personer. Det finns nämligen en allmän regel i 29 kapitlet 7 § brottsbalken som stadgar att den som begått brott innan han fyllt 21 år får dömas till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet. Enligt vår mening saknas emellertid anledning att ha nämnda begränsning för 18–21-åringar.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om minskad användning av åtalsunderlåtelse och rapporteftergift.

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om förstärkning av polisväsendet med 600 administrativa tjänster.

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om polisens resurser.

4. att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstiftning om registrering av personer under 15 år som gjort sig skyldiga till brott på sätt som anges i motionen.

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om statistik över brott som begåtts av personer under 15 år.

6. att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstiftning om snabbare utredning av brott som begåtts av unga personer på sätt som anges i motionen.

7. att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstiftning om jourdomstolar på sätt som anges i motionen.

[att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstiftning om statligt huvudmannaskap för s.k. § 12-hem på sätt som anges i motionen.¹⁾

[att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstiftning om vidgade möjligheter till vistelse på låsbar enhet på § 12-hem på sätt som anges i motionen.¹⁾

[att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstiftning om särskilda § 12-hem under kriminalvårdsstyrelsens huvudmannaskap på sätt som anges i motionen.¹⁾

[att riksdagen beslutar att avskaffa nuvarande möjlighet för § 12-hemmen att skriva ut intagna ungdomar på grund av att dessa omöjliggör eller allvarligt försvårar meningsfulla vård- och hjälpinsatser för sig själva eller de andra som vistas i hemmet.¹⁾

[att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstiftning om so-

ciala myndigheters möjligheter att ingripa mot unga som begår brott på sätt som anges i motionen.^{1]}

Mot. 1989/90
Ju814

8. att riksdagen beslutar att upphäva 30 kap. 5 § andra stycket brottsbalken.

Stockholm den 24 januari 1990

Jerry Martinger (m)

Lars Tobisson (m)

Görel Bohlin (m)

Jan Sundberg (m)

Knut Billing (m)

Birgitta Rydle (m)

Gunnar Hökmark (m)

Alf Wennerfors (m)

Allan Ekström (m)

Inger Koch (m)

¹ 1989/90:So261